

De Navorscher 1851 - 1908

In dit artikel wordt allereerst aan de hand van citaten uit propektus en inleiding het programma van *De Navorscher* geschetst. Een overzicht van redakteuren, uitgevers en rubrieken van het blad tot 1909 wordt gevolgd door enkele opmerkingen over *De Navorscher* als naslagwerk. Tenslotte worden de spelregels opgesteld voor een onder de titel *De Navorscher* in dit dokumentatieblad te verschijnen vraag- en antwoordrubriek.

Programma

In januari 1851 verschijnt het eerste (proef)nummer van *De Navorscher*, een maandblad, dat onder het aan Vergilius ontleende motto "Viresque acquirit eundo" ("Al gaande wint hij krachten") wil funktioneren als "een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer tusschen allen, die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen", zoals de ondertitel het uitdrukt. Naast een inleiding bevat dit nummer een herdruk van het 'Prospectus van: De Navorscher', geschreven door J.H. van Lennep (1), waarin het gebied van *De Navorscher* wordt afgebakend ten opzichte van andere tijdschriften en waarin de twee manieren worden geschetst waarop het blad zijn programma wil uitvoeren:

"Onder al de Tijdschriften, die dagelijks, wekelijks of maandelijks van de pers komen, is er geen, dat zich bepaaldelijk ten doel voorschrijft, om den weetgierigen navorscher in zijne werkzaamheden bij te staan. Wij hebben er van allerlei soort en bestemming - vele zelfs van de grootste waarde - maar de taak, hun opgedragen, is: den lezer te vermelden, wat er, in dézen tijd, op het gebied van Wetenschap en Kunst voorvalt. Onder zóóvelen is er geen, waarin de onderzoeker, voor zijn eigen nut zoowel als voor dat zijner medewerkers op den uitgebreiden akker van al, wat kennis heeten mag, AANTEKENING kan houden van de kleine bijzonderheden, welke hij al gaande weg ontmoet, en die hij thans, uit gebrek aan geschikte bewaarplaats, op zijde schuift en weldra vergeet; onder zóóvele Tijdschriften is er geen, waarin hij, door inzending van bij hem opgekomen VRAGEN, de hulp kan inroepen van makkers, juist in *deze* misschien beter ingelicht."

Een aanduiding van de onderwerpen die aan de orde kunnen komen treft men aan in de niet onvermakelijke beschrijving van de eigenschappen van de navorser:

"(...) *Navorscher* heeten wij den zoodanigen mensch, die aantee-kent, waar hij kan, oplost, waar hij kan, maar ook - waar hij *niet* kan - vraagt; een', die, voor al wie zijne ondervinding komt raadplegen, de slotsommen van zijne ervaring willig openlegt. De Navor-scher komt overal; geen ding ontschiet zijn opmerkzaam oog, en geen

ding zijn' ooren. Een verouderd woord, een geheimzinnige spreuk brengt hem tot onderzoek, en hij vindt geene rust, al eer hij de verklaring erlangd heeft.

Evenwel, zoek hem niet, waar de meesten vergaderen - schoon ook dáár is hij somtijds - maar veeleer op die plaatsen, waar niemand komt, of, zóó iemand er komt, niemand eenige reden tot stilstaan vermoedt. Een opschrift bijna uitgeteerd van de jaren of een grijze, wiens herinnering aan vorige tijden nog niet is uitgewischt; een schor nachtwakerslied of een helder kraamkloppertjen; de weduwlijke rouwkleur en het maagdelijke bruidswit; álles wekt hem tot nadenken, álles doet hem vragen: Hoe is dit? en waarom is dat? Alles doet hem antwoorden: zelfs *kleinigheden* moet ik behartigen: want in kleinigheden is de poëzij des levens! En hij vraagt al voort, en hij luistert, en hij ziet, en hij teekent op.

Zoo vindt hij nieuwigheden, waar niemand ze gezocht had, in oude boeken; somwijlen ook oudheden, waar elk ze nieuw dacht, in werkjes nat van de pers; hij weet bij alles eene geschiedenis, voor alles eene handleiding aan te halen; zaken door iedereen, op hèm na, vergeten, bewaart hij mondeling en bij geschrifte voor het nageslacht. Vergeet hij iets, het is datgene, wat altoos onthouden wordt: schandalen; verscheurt hij iets, het zijn goddeloosheden; ontwijkt hij iets, het is onvriendelijk twistgeschrijf. Met anderen gaat hij te rade, wanneer hij zelf niet weet; en hij weet voor anderen. Mist zijne kennis ook ordening, een ieder kan het zijne er uit lokken. Want hij vraagt al voort, en hij luistert, en hij ziet, en hij teekent op".

Wat betreft de twee functies van het blad, aantekeningen bewaren en vragen beantwoorden, voegt de inleiding niet veel aan het proskpektus toe. Wat betreft het eerste wordt de nadruk gelegd op alles wat verdwijnt en reeds verdwenen is;

"(...) Hoeveel aantekeningen, op losse velletjes overgebracht, verdwijnen door schoonmaakstershand, of schuiven zich met koppigen zelfmoord tusschen geschriften, welker geringe waarde, straks in den voddendak eene plaats vindt!" (p. III)

De vragers worden aangespoord vooral niet beschroomd te zijn:

"Niemand schame zich, dat hij nu en dan eens vragen moet. Enkele vragen sluiten meer wijsheid in, dan veler stijfzinnig beweren. Zoo is iedere wetenschap geboren uit onderzoek, en elk van hare antwoorden uit eene vraag ontstaan." (p. IV)

De eerste aflevering bevat bijdragen over uiteenlopende onderwerpen als 'Moord van den koning van Zweden', 'Aandagtig gebedt, 't welk den Prins Eugenius van Savoyen dageliks gewoon is te bidden', 'Duivenpost', enz., terwijl Jacob van Lennep van de gelegenheid gebruik maakt eventuele verdenking weg te nemen als zou zijn gedicht 'De eik' plagiaat zijn van een gelijknamig en gedeeltelijk gelijkkluidend gedicht van J.B. Christemeijer.

Buitenlandse pendants

De Navorscher verscheen naar het voorbeeld van *Notes and Queries*. Dit Engelse weekblad, dat werd opgericht in 1850 en nu nog bestaat,

had blijkbaar zoveel sukses, dat van de eerste vier nummers drie drukken nodig waren (2). In *Notes and Queries* van 1 februari 1851 wordt de geboorte van *De Navorscher* aangekondigd en wordt positief gereageerd op het verzoek tot uitwisseling van de 'Amsterdamsche broeders' (3).

Ook in andere landen worden soortgelijke bladen opgericht. In Frankrijk verschijnt vanaf 1864 *Intermédiaire des chercheurs et curieux*. In Zwitserland vanaf 1869 *Petite revue des bibliophiles dauphinois*.

Redakteuren, uitgevers, rubriekindeling

Voor de overzichtelijkheid volgt hier eerst een lijstje van de opeenvolgende redakteuren van *De Navorscher*. Nadere bijzonderheden over de redakteuren treft men aan in het vervolg.

1851-1853 J.H. van Lennep

1854-1855 J.P. Arend

1856-1859 J.G. de Hoop Scheffer en P. Leendertz Wz.

1860-1861 P. Leendertz Wz. en L.S.P. Meijboom

1862-1880 P. Leendertz Wz.

1881-1890 Jacobus Anspach

1891-1908 J.F. van Someren

De Navorscher werd opgericht door J.H. van Lennep (1825-1895) en enige vrienden. J.H. van Lennep, een halfbroer van de beroemde schrijver, werkte naar eigen zeggen regelmatig mee aan *Notes and Queries* (4). Op de titelpagina's van de eerste achttien jaargangen van *De Navorscher* worden wel medewerkers, maar geen redakteuren genoemd. Wel trof ik de namen van de redakteuren aan op de in de jaargangen 1856 en 1859 van de Nijmeegse universiteitsbibliotheek bijgebonden omslagen.

De inrichting van het tijdschrift is aanvankelijk de eenvoudigst denkbare. Elk nummer bevat vier grote rubrieken. Allereerst de rubriek 'Aanteekeningen', elke maand voorzien van een nieuw opbeurend motto als 'Eendragt maakt magt' en 'Alle waarom heeft zijn daarom'. Vervolgens de rubrieken 'Vragen', 'Antwoorden' en 'Vraagteekens', in welke laatste kleine vragen aan de orde komen. Incidenteel treedt de rubriek 'Mengelingen' op. Kleine rubrieken aan het eind van het nummer zijn 'Geheele werken of enkele deelen ter aankoop verlangd' en 'Onze brievenbus', waarin de redactie haar korrespondentie afdoet.

Van 1851 tot en met 1862 wordt *De Navorscher* uitgegeven door Frederik Muller (1817-1881), de Amsterdamse antiquaar, uitgever en bibliograaf, die zelf ook vele bijdragen aan het blad leverde (5).

Van 1853 tot en met 1855 bevat *De Navorscher* een 'Bijblad', met Romeinse cijfers genummerd en van een apart register voorzien. In dit 'Bijblad' worden korrekties en aanvullingen op vroeger gegeven antwoorden opgenomen.

In 1854 geeft J.H. van Lennep, die nog jaren lang ijverig zal blijven meewerken, het redakteurschap over aan Dr. J.P. Arend (1796-1855). Arend, die in 1853 voor het eerst als medewerker op de titelpagina werd vermeld, was een talenwonder, dat zijn ambitieuze

Geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren in Europa in 1839 onvoltooid liet om zich te gaan wijden aan de *Algemeene geschiedenis des vaderlands*. Toen hij in 1855 overleed, was hij gevorderd tot 1585 (6).

In 1856 gaat het bestuur van het tijdschrift over in handen van J.G. de Hoop Scheffer en P. Leendertz Wz.

J.G. de Hoop Scheffer (1819-1893) werd opgeleid tot predikant aan het Doopsgezind seminarie te Amsterdam. Hij werkt vanaf het begin mee aan *De Navorscher* en geeft zijn redakteurschap op als hij in 1859 benoemd wordt tot hoogleraar in de kerkgeschiedenis aan voornoemd seminarie (7).

P. Leendertz Wz. (1817-1880) is wel de belangrijkste redakteur die *De Navorscher* heeft gehad. 24 jaar lang was hij redakteur. Ook Leendertz werd opgeleid tot predikant aan het Doopsgezind seminarie te Amsterdam. Zijn werkelijke belangstelling ging echter uit naar taal- en letterkunde. Hij was zeer actief op het gebied van de middelnederlandse letterkunde en bezorgde o.a. samen met De Hoop Scheffer een uitgave van het werk van Hooft. In 1864 behaalde hij de akte M.O. Nederlands, maar zijn pogingen om een betrekking als leraar te vinden worden gefrustreerd. "Degenen, van wie hij daarbij in de allereerste plaats steun had mogen verwachten, en die hem dezen ook beloofd hadden, lieten hem in den steek of werkten hem zelfs tegen", meldt de biografie van Leendertz in het *N.W.B.W.* (8). J. van Vloten noemt in zijn nekrologie van Leendertz met de hem eigen vrijmoedigheid man en paard: de hoogleraren De Vries en Jonckbloet (9).

Dat Leendertz het type is van de negentiende-eeuwse variant van de homo universalis, moge blijken uit de volgende schets van zijn activiteiten:

"Zijne werkzaamheid bleef echter niet beperkt tot het predikambt en den *Navorscher*. Als bestuurslid van plaatselijke afdeelingen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, van het Genootschap tot afschaffing van sterken drank, van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw enz. was hij een drijfkraft ten goede. Als spreker in vergaderingen was hij steeds werkzaam om de resultaten der wetenschap binnen het bereik van ruimeren kring te brengen. Bovenal deed hij veel voor het oprichten van leesbibliotheken, spaarbanken, zangscholen enz. Daarnaast gaf hij aan velen les in die vakken, waarin anders geen of slechts onvoldoend onderwijs te krijgen was, in de eerste plaats oude talen, maar daarnaast te Woudsend ook nieuwe talen en wiskunde. Te Medemblik gaf hij doorlopend een cursus in nederlandsche taal- en letterkunde aan onderwijzers, die het zij daarvan iets meer wilden weten, hetzij zich voorbereidden voor de hoofdtype of eene acte M.O."

De biograaf van Leendertz gunt ons ook een kijkje in de keuken van *De Navorscher*:

"(Leendertz heeft) zijne beste krachten aan dat tijdschrift gegeven en daarin onder zijn eigen naam, maar ook onder allerlei pseudoniemen - wanneer er nl. te weinig van eenige betekenis werd ingezonden - tal van artikelen geschreven, die getuigen van zijne om-

vangrijke kennis en degelijken wetenschappelijken zin. Dat de *Navorscher* onder zijne leiding op een veel hooger peil stond dan te voren, werd door de vakgenooten zeker wel erkend, maar slechts zelden uitgesproken. Geldelijk was dit geen voordeel, want meenigeen zette de intekening niet voort, toen het bleek, dat deze geene zekerheid gaf, dat elke inzending zou worden opgenomen. Dit gaf zelfs wel eens eene minder aangename briefwisseling met den uitgever." Op de in het exemplaar van jaargang 1856 van de U.B. te Nijmegen bijgebonden omslagen staan De Hoop Scheffer en Leendertz vermeld als bestuur. De omslagen bevatten de rubrieken 'Geheele boekwerken of enkele deelen te koop of te leen gevraagd', 'Onze brievenbus', 'Inhoud' en 'Bevoorregte vraag'. Aan de rubrieken van het blad zelf worden er in 1856 twee toegevoegd: in plaats van het 'Bijblad' komt de rubriek 'Toelichtingen en teregtwijzingen op vroegere antwoorden'. Daarnaast wordt de rubriek 'Vragen door het bestuur beantwoord' opgericht.

In 1858 verdwijnt de rubriek 'Vraagteekens'. Vanaf dat jaar wordt per jaar de 'Lijst van vragen uit vorige jaargangen, waarop geen antwoord is ingekomen' opgemaakt.

De omslagen van jaargang 1859 bevatten naast de 'Vragen van bijzonder belang' als nieuwe rubriek ook de 'Antwoorden op de vragen van bijzonder belang'. 'Onze brievenbus' van december meldt het aftreden van De Hoop Scheffer als redakteur.

In 1860 en 1861 wordt De Hoop Scheffer vervangen door L.S.P. Meijboom (1817-1874), eveneens een predikant die zich hoofdzakelijk op kerkhistorisch terrein bewoog (10).

In 1861 begint *De Navorscher* een nieuwe reeks en ondergaat de inrichting van het blad een ingrijpende verandering. De bijdragen worden niet meer geschikt in vragen en antwoorden, maar naar vakgebied. De volgende rubrieken worden onderscheiden:

- Geschiedenis
- Oudheid- munt- en penningkunde
- Geslacht- en wapenkunde
- Geschiedenis der letterkunde
- Taalkunde
- Kunstgeschiedenis
- Mengelingen
- Aankondiging van boeken

Vanaf 1863 wordt *De Navorscher* niet meer uitgegeven door Frederik Muller, maar door C.M. van Gogh, eveneens te Amsterdam. Van Gogh geeft het blad uit tot en met het jaar 1868, waarin weer een nieuwe serie begint. In 1868 krijgt het blad een ander gezicht in zoverre dat de tekst niet meer in twee kolommen, maar over de hele breedte van de bladzijde wordt afgedrukt. Bij deze gelegenheid gaat Leendertz in een voorwoord in op een aantal verwijten die aan *De Navorscher* worden gemaakt:

- Op het verwijt dat er veel vragen in voorkomen waarop men het antwoord in algemeen bekende werken kan vinden, antwoordt hij dat niet alle lezers over een eigen bibliotheek of een bibliotheek in de buurt beschikken.

- Het verwijt dat *De Navorscher* teveel naar de bekende weg vraagt, beantwoordt hij met de zijns inziens moeilijk te beantwoorden weder-vraag wat algemeen bekend is en wat niet.

- Aan het verwijt dat het blad rommelig is, wordt zijns inziens zoveel mogelijk tegemoet gekomen via de rubriekindeling en het jaarlijks register, hulpmiddelen die ontbreken in de Engelse en Franse broederbladen.

- Aan het verwijt van versnippering zal men trachten tegemoet te komen door ook grotere artikelen te plaatsen.

- Zijn opmerkingen tenslotte over het probleem van de pseudoniemen en anoniemen mogen hier integraal volgen:

"Men klaagt eindelijk over het tal van stukken in den *Navorscher* met enkele letters, met pseudonymen of wel in het geheel niet onderteekend. Die klacht is gegrond. Wie antwoordt op een vraag, wensch gaarne te weten, wie het is dien hij dezen dienst bewijst; maar vooral wie een stuk heeft ingezonden met zijnen naam onderteekend en tegenspraak ondervindt, vooral indien dit leidt tot herhaalde wisseling van gedachten, verlangt hem, tot wien hij het woord rigt, te kennen. Dat verlangen is alleszins billijk. Wij weten, dat er onder onze medewerkers zijn, die goede redenen hebben om hunnen naam niet te openbaren. Er zijn er die gaarne, waar zij kunnen, hem die iets weten wil door middel van den *Navorscher* hulp bieden en dat door daden toonen, maar die, niet zonder reden, vreezen dat zij, maken zij hunnen naam bekend, gedurig met brieven lastig gevallen en tot eene verdrietige en tijdroovende correspondentie genoodzaakt zullen worden. Er zijn er, die het dwaze vooroordeel kennende, hetwelk nog maar al te veel in ons land heerscht, dat het alleen geleerden past te schrijven, vreezen zouden uitgelachen te worden of nog erger, indien het bekend werd dat zij aan den *Navorscher* medewerkten. Nog andere redenen zijn er, die wij eerbiedigen. Maar hen, voor wie zoodanige redenen niet bestaan, verzoeken wij dringend, - wij weten, het is de algemeene en regtmatige wensch van hen die gewoon zijn hunne bijdragen te onderteekenen - niet langer hunnen naam te verzwijgen. Wij geven hun de verzekering dat zij er bij zullen winnen. Wij weten, dat menige vraag, die nu onbeantwoord blijft, door mannen van erkende bekwaamheid zou beantwoord worden, indien de naam van den vrager bekend was. Meent men aan ons verzoek niet te kunnen of mogen voldoen, wij zullen er in be-rusten en evenmin als vroeger bezwaar maken in het plaatsen van ongeteekende of met enkele letters of op andere wijze geteekende bijdragen. Het is evenwel een stellige voorwaarde, dat de naam van den schrijver aan het bestuur bekend zij. Zonder dat worden de stukken ter zijde gelegd." (11)

In 1869 wordt *De Navorscher* uitgegeven door Loman & Verster te Amsterdam. Van 1870 tot en met 1887 treedt J.C. Loman Jr. te Amsterdam als uitgever op. Een merkwaardige plaats neemt de 24e jaargang (1874) in. In deze jaargang wordt de rubricering naar vakgebied weer vervangen door de oude verdeling in aantekeningen, vragen en antwoorden. Met ingang van de volgende jaargang wordt dit experiment weer gestaakt.

Na de dood van Leendertz wordt de redaktie overgenomen door Jacobus Anspach (1830-1908), wederom een predikant, vooral gespecialiseerd in de Gelderse geschiedenis (12). Hij redigeert *De Navorscher* van 1881 tot en met 1890. De oude rubriekindeling blijft gehandhaafd. Van 1885 tot en met 1890 wordt er een met letters genummerde 'Bijlage' toegevoegd, 'bevattend den voornaamsten inhoud van de omslagen der maandelijksche afleveringen'. Van 1888 tot en met 1897 wordt het blad uitgegeven door H.C.A. Thie-me te Nijmegen.

J.F. van Someren (1852-1930) helpt *De Navorscher* als redakteur over de drempel van de 20e eeuw. Van Someren, die nog gewerkt had bij Frederik Muller, was van 1889 tot en met 1922 bibliothekaris van de universiteitsbibliotheek te Utrecht. Hij maakte o.a. het vervolg op Frederik Mullers *Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders*. Eveneens in het voetspoor van Muller publiceerde hij *Pamfletten in de bibliotheek der rijksuniversiteit te Utrecht*. Onder redaktie van Van Someren wordt de positie van *De Navorscher* steeds minder rooskleurig. In zijn 'De Navorscher (1851-1900). Een woord van herinnering en tot opwekking' klaagt hij:

"De zoo gedunde rijen van belangstellende medewerkers, *oude vrienden* van *De Navorscher* mag ik ze wel noemen, zijn niet door jongeren in gelijke verhouding aangevuld. Hun gemis deed zich in de laatste jaren des te sterker gevoelen, dewijl later opgerichte tijdschriften, die ook hun vragenbus beschikbaar stelden, de aandacht van lezers en medewerkers van *De Navorscher* voor een deel tot zich namen. Maar de concurrentie van andere periodieken, die op het gebied der geschied- en oudheidkunde zijn verzezen (...) is niet de eenige reden, waarom de kring der lezers en der medewerkers zich allengs vernauwd heeft. In een tijdschrift met een lang verleden spiegelt zich gewoonlijk de tijdgeest af in zijn opvolgende richtingen of uitingen. En het schijnt wel alsof de oudste medewerkers van *De Navorscher* meer te vragen hadden, meer opteekenden ook dan het thans levende geslacht, dat wordt opgevoed volgens den regel: *non multum sed multa*, en dat tengevolge van het veeleischende, drukke leven buiten 's huis, maar weinig tijd aan een rustig onderzoek in de studeerkamer kan wijden." (13)

Bij zijn optreden als redakteur in 1891 brengt Van Someren enkele ondergeschikte veranderingen aan in de rubricering. Ingrijpend is het stichten van de nieuwe rubriek 'Kerkgeschiedenis'. In 1897 komt enkele malen de rubriek 'Folklore' voor, die in 1898 'Volkskunde' zal heten. Maar tot een bloeiend bestaan van het blad leidt dit niet. Wel vertoont zich in versterkte mate de trend die ook in voorgaande jaren merkbaar was, nl. de neiging van de rubriek 'Geslacht- en wapenkunde' om het blad te gaan overwoekeren. In 1906 wordt ongeveer driekwart van het blad hiermee gevuld.

De moeilijke positie van *De Navorscher* wordt ook duidelijk geïllustreerd door de nu frekwent optredende wisseling van uitgever:

1898-1901 Utrecht, Kemink & Zoon

1902 Utrecht, C. Snoek Wz.

1903-1906 Zalt-Bommel, H.J. van de Garde & Co

1907 verschijnt *De Navorscher* niet
1908 Zalt-Bommel, H.J. van de Garde & Co
Vanaf 1909 - en daarmee eindigt dit overzicht - wordt de redactie
overgenomen door G. Fuldauer en de uitgave verzorgd door C.L.G.
Veldt te Amsterdam. Het blad zal zijn bestaan nog rekken tot 1960.

Registers, medewerkers, diversen

Alle jaargangen van *De Navorscher* in de periode waarover het voorafgaande overzicht loopt, zijn voorzien van een register. Van 1856 tot en met 1880 bestaat dit uit twee delen, één voor de onderwerpen, één voor de medewerkers.

Voorts bestaan er drie tienjaarlijkse registers:

- 1 (1851)- 10 (1860) Amsterdam, Frederik Muller 1861
- 11 (1861)- 20 (1870) Z.pl., z.j.
- 21 (1871)- 30 (1880) door Jacobus Anspach, Amsterdam, J.C.
Loman Jr. 1882

Als in *De Navorscher* een onderwerp aan de orde komt, dat vroeger ook al werd behandeld, dan wordt in de regel naar die vroegere plaatsen verwezen. Romeinse cijfers verwijzen hier en in de registers in eerste instantie naar het nummer van de jaargang. Maar zij kunnen ook doelen op de paginanummers van de Bijbladen (1853-1855). Letters verwijzen in het register 1871-1880 naar een kode die in het voorwoord wordt opgelost. Van 1885 tot en met 1890 verwijzen letters naar de paginanummers van de Bijlagen (zie het voorafgaande overzicht). Een vetgedrukte 0 na een arabisch cijfer verwijst naar de omslag tegenover de betreffende bladzijde.

Bij jaargang 1853 is gevoegd de 'Lijst der werken, geschreven door of met bijdragen voorzien van wijlen Mr. Willem Bilderdijk, en vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk, geb. Schweickhardt. Opge- maakt, alphabetisch gerangschikt en met 3 bijlagen voorzien, door B. Klinkert'.

Overigens bevat bijna iedere jaargang van *De Navorscher* brieven en gedichten van en artikelen over Bilderdijk, o.a. vele bijdragen van Bilderdijks biograaf R.A. Kolléwijn, onder de titel 'Bilderdijkiana'.

Van januari tot en met juli 1858 en van juni tot en met november 1860 zijn in het exemplaar van de U.B. te Nijmegen als bijlage afleveringen bijgebonden van de 'Catalogue mensuel de la librairie ancienne de Frederik Muller à Amsterdam'. Het is niet duidelijk of deze series compleet zijn of niet. De katalogi betreffen de volgende onderwerpen:

- jan. - febr. 1858 Livres à figures
- maart - juni 1858 Livres sur les Indes or. et occid. néerland.
- juli 1858 Boeken over numismatiek
- juni, aug., okt. 1860 Livres de médecine
- juli 1860 Pièces dramatiques néerlandaises du XVIIe siècle, etc.
- sept. 1860 Livres populaires

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSEN ALLEN, DIE IETS WETEN
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Mr. A. BACKER WZN; N. P. VAN DEN BERG; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS;
Prof. P. BOSSCHA; C. W. BRUINVIS; J. H. VAN DALE; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. J. C. RAMMELMAN
ELSEVIER; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. H. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G.
HELDRIJNG; C. J. HELLINGWERFF; J. KONIG ZKN. JR.; G. L. KEEPER; Ds. J. C. KODUS; C. KRAMM;
W. J. LAGERWET; Prof. D. J. VAN LENNEP; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; Dr. A. MAAS;
Ds. H. MENSINGA; J. MOULIN; FRED. MULLER; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Dr. I. A. NIJHOFF; P. NIJHOFF;
Ds. IS. PRINS; G. P. ROOS; BARON JULES DE SAINT-GENOIS; Ds. J. G. DE HOOF SCHEFFER; P. SCHEL-
TERMA; A. D. SCHINKEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Mr. H. J. SWAVING; Dr. D.
J. VERBOGEN; Mr. L. G. VERFÉE; Prof. P. J. VETH; Ds. J. W. VAN VLOTEN; J. J. WOLFS, en velen,
die nog onbekend wenschen te blijven.

Viresque acquirit eundo.

~~~~~  
EERSTE JAARGANG.  
~~~~~

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1851.

In 1867 geeft H. Tiedeman vijf lijsten met 'Nieuwe Books of References voor de lezers van den Navorscher' (pp. 144-146, 173-175, 202-209, 328-338, 364-371). In deze lijsten worden, geordend naar de taal waarin ze geschreven zijn, studies over allerlei onderwerpen opgesomd, vaak vergezeld van opmerkingen over inhoud en bruikbaarheid. Helaas wordt alleen in de twee laatste afleveringen binnen de rubricering naar taal een rubricering naar vakgebied aangebracht.

Vanaf 1869 wordt in de rubriek 'Kunstgeschiedenis' plaats ingeruimd voor de mededelingen van de Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis.

Zijn waarde als (lang niet altijd betrouwbaar) naslagwerk ontleent *De Navorscher* uiteraard aan zijn min of meer deskundige medewerkers. Een aantal namen treft men aan op de bij dit artikel gereproduceerde titelpagina van de eerste jaargang. Het is natuurlijk niet mogelijk hier een volledige katalogus te geven, maar aan deze namen kan men, om een greep te doen, toevoegen mensen als J.A. Alberdingk Thijm, Alexander VerHuell, J.G. Frederiks, Dr. E. Laurillard en J.I. van Doorninck, welke laatste in *De Navorscher* begon wat zou uitgroeien tot de *Vermomde en naamloze schrijvers*.

Terecht spreekt J.F. van Someren over de relatie tussen *De Navorscher* en een aantal in de negentiende eeuw ontstane naslagwerken:

"De tijd, waarin het (blad) ontstond, was een tijd bij uitnemendheid van groote ondernemingen op boekhandelaarsgebied. Om maar enkele te noemen: juist begon JACOB VAN LENNEP zijne groote uitgaaf van Vondels werken bij BINGER, terwijl VAN DER AA met VAN HARDERWIJK en SCHOTEL bijna gelijktijdig zijne reuzewerken: het Biographisch Woordenboek bij BREDERODE en het Aardrijkskundig woordenboek van Nederland bij NOORDUIJN op 't touw zette, en AREND met VAN REES, BRILL, en VAN VLOTEN zijne op een groote schaal aangelegde Geschiedenis des Vaderlands begon uit te geven. KRAMM eindelijk was ijverig bezig den legger zijner schildersbiografiën voor te bereiden en saam te stellen. Vele der in deze werken voorkomende artikelen zijn geboren of aangevuld en tot rijpheid gekomen in *De Navorscher*. Ook de encyclopedieën of, gelijk het toen heette: de Woordenboeken van kunsten en wetenschappen, die omstreeks denzelfden tijd bij FUHRI (later bij A.W. SIJTHOFF) en Gebr. DIEDERICHS verschenen, waren niet zonder invloed op de in *De Navorscher* aangeboden vragen en antwoorden. Want alle dergelijke compilatiën vereischten een zorgvuldige voorbereiding en een zeer uitgebreid historisch onderzoek (14), terwijl geen ander tijdschrift zoo bij uitstek geschikt was om netelige kwesties, duistere punten van taal- of oudheidkundigen aard te brengen onder de aandacht van een groot publiek van lezers en medewerkers als juist *De Navorscher*." (15)

De Navorscher redivivus

Ook in 1977 heeft een blad als *De Navorscher* nog bestaansrecht. Als

men even geen rekening houdt met het feit dat de doelstelling van deze werkgroep beperkt is tot de negentiende eeuw, maar daarentegen de nadruk legt op haar interdisciplinaire karakter, past het profiel dat men kan schetsen van een dokumentatieblad tot op grote hoogte op dat van *De Navorscher*. Niet zozeer uit overwegingen van piëteit of nostalgie (hoewel ook deze meespelen), maar vooral uit een oogpunt van nuttigheid leek het de redaktie een goed idee een vraag- en antwoord-rubriek te openen, waarin men alle mogelijke vragen betreffende de negentiende eeuw kan stellen aan zijn medelezers. Dat het beantwoorden van de vragen niet alleen een taak is van de redaktie blijkt duidelijk uit de ondertekening van de eerste serie vragen die achter in dit nummer wordt afgedrukt. De taak van de redaktie zal bestaan in het, indien noodzakelijk, selekteren en rubriceren van de vragen en antwoorden. Hoewel de redaktie de laatste wil zijn om het persoonlijk kontakt tussen de lezers tegen te gaan, wil zij, als een vraag eenmaal gepubliceerd is, ook graag het antwoord publiceren, al was het maar voor die lezer voor wie de vraag juist door de publikatie ook een probleem is geworden. Het is van belang dat antwoorders de bron(nen) waaruit ze hun antwoord putten precies meedelen.

Hoe kunnen we, tenslotte, de inauguratie van deze rubriek beter besluiten dan door het slot te citeren van de inleiding bij het eerste nummer van *De Navorscher*:

"Dus - wij bepalen den kring onzer lezers en medewerkers in geen-
nen deele; zoo wij dien mógten bepalen, wij zouden op den titel
schrijven: IETS VOOR ALLEN. Immers, wij huldigen elke wetenschap,
en wenschen, dat *elke* wetenschap ook onze poging huldige; slechts
onwetendheid zal er mede lagchen. Wij zijn des bewust hoe in ieder
vak der ondermaansche kennis de moeilijkheden bij elke vordering
eer plegen op te komen dan te wijken; wij betreuren, dat zoovéle,
zoo ontelbaar véle wetenswaardige kleinigheden slechts dáárom
verloren gaan, omdat zij, die er de belangstellende wereld meê
kosten begiftigen, er in werken van ruimeren omvang geen plaats
voor kunnen vinden. Wij zijn des bewust, wij betreuren het, wij
verlangen er in te voorzien. Daarom bevelen wij "DE NAVORSCHER"
met vrijmoedigheid aan; als middel tot een zeker *wetenschappelijk*
hulpbetoon; als *band*, waardoor ongelijkssoortige, maar niet onbe-
langrijke- hoe zullen wij het noemen? - vliegende bladeren worden
vereinigd in éénen bundel; als een *museum*, waar - zooals wij in
dat van Trier aanschouwden - Luther's pen rustig eene plaats vinden
mag naast een' brief geschreven door Loyola, en de elpenbeenen stok
van Maria Theresia vredig staan bij een' koolvormigen schotel van
Delftsch aardenwerk; als bewaarder onzer AANTEKENINGEN, overbren-
ger onzer VRAGEN, besteller onzer ANTWOORDEN. Zie hier ons voorne-
men. Zal het gelukken? De lezer beslisse!"

Nop Maas

Noten

- (1) Zie: (J.F. van Someren), 'De oprechter van De Navorscher', in: *De Navorscher* 52 (1902), 157. Dit artikel tje rektificeert enkele mededelingen door Van Someren gedaan in 'De Navorscher (1851-1900). Een woord van herinnering en opwekking', in: *De Navorscher* 51 (1901), 1-7.
- (2) Zie: 'Inleiding', in: *De Navorscher* 1 (1851), IV.
- (3) Zie: *De Navorscher* 1 (1851), 61-62.
- (4) J.G. Frederiks en F. Jos. van den Branden, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letteren*. Tweede, omgewerkte druk. Amsterdam z.j., 466. Zie ook de literatuur genoemd in noot 1.
- (5) Zie over Frederik Muller: A.C. Kruseman, 'Levensbericht van Frederik Muller', in: *Levensberichten der afgestorven medelēden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* (1881), 67-123.
- (6) Gegevens ontleend aan: A. Beeloo, 'Levensberigt van Dr. Johannes Pieter Arend', in: *Handelingen der jaarlijksche algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde* ... (1856), 3-9.
- (7) *N.N.B.W.* III, 1129. Zie ook: V.VL. (= J. van Vloten), 'Ter herinnering', in: *De Navorscher* 30 (1880), 635-640, m.n. 639.
- (8) *N.N.B.W.* VI, 914-918.
- (9) Zie p. 640 van het in noot 7 genoemde artikel.
- (10) Zie over hem: J.P. Stricker, 'Levensbericht van Dr. L.S.P. Meijboom', in: *Levensberichten enz.* (1875), 165-202.
- (11) (P. Leendertz Wz.), 'Aan alle medewerkers en lezers van den Navorscher', in: *De Navorscher* 18 (1868), 1-6. Citaat, p.5.
- (12) *N.N.B.W.* II, 36-37.
- (13) (J.F. van Someren), 'De Navorscher (1851-1900)', 5-6.
- (14) "HARREBOME'S Spreekwoordenboek en VAN LENNEPS Zeemanswoordenboek tot dezelfde categorie behorende, verschenen weinig tijds later" (noot van Van Someren).
- (15) (J.F. van Someren), 'De Navorscher' (1851-1900)', 3.